

Szabó Magda

TENGEREK A CSEPPBEN
Szép Ernő: A SZÖKŐKÚT, KÉK ÜVEGGÖMB
Színképelemzés

Hogy a szerelem aranygyertya sötét szobában, melynek a váratlanul kinyíló ajtó eloltja a lángját, éppúgy azonnal elhisszük neki, mint hogy az imádott nő küszöbét könnyeivel mossa, miközben fehér bárány-gyerekkora valami távoli hajnal felől rájuk csilingel. Nincs kétségünk, akkor is komolyan beszél, mikor megérzi, a szerelmi bűvócskában sose fogja meg azt, akit meg kellene lennie, akinek karja gyűrűjét, vágya bűgő ködkürtjét szánná, hogyan is találhatná meg, a két hangjelzés kizárja egymást, a báránycsengő és a kéj lihegése; udvariasan elmosolyodunk erotikus jelzéseinél, nem vesszük őket komolyan. Esméletlen *kéj*. A vers szervezete nem tűri az idegen testet, amilyen örök kincssé válik az olvasónak az eszméletlen *báju* játék baba képe az előre elsíratott, a halál után itt hagyandók között, annyira nem vállalja az eszméletlen kéj képét, Ady epidermiszének szellemképe nem illeszkedik Szép Ernő bőrsejtjei közé, égő csókjait se tűri meg az alkotói alkat. Az EMLÉK című kötet Szent Ambrus-idézettel bevezetett nyitó versében olyformán jövünk zavarba álma ecsetelésekor, mintha egy régi világbeli szülő ütődne meg, mikor kihúzza serdülő fia fiókját, és tapintatlanul belcolvas a kamasz naplójába, ejnye, de zavarbaejtő, amivel ez a gyerek foglalkozik.

*„A fák az úton furulyálni kezdtek,
Havazott pillangó-színekben,
Fűvek, mint lángocskák ragyogtak.
Így vittem én a drága, drága testet,
S fekete nyoszolyára tettem
A fehér szüzet, a fagyottat,
Leteritettem, sikoltottam,
Minden világot kioltottam,
Csak ő, csak ő, csak tündököljön ottan.*

*Arany csókkal kivertem fájó testét,
Mint koporsót arany szegekkel,
Hőselymen lüzvirágot varrtam.
Gyenge húsát vad fogaim tépdesték,
Mint bús zene emelkedett fel
Vágyam, mint vízesés hullt halkan
A holt falakról. Megszűnt lenni
A nagy világ. Nem volt más semmi,
Királyleány szüzességét elvenni.”*

A kiragádott két versszakból minden valószínűtlent elhiszünk Szép Ernőnek, minden képe telitalálat, azonnal vállaljuk, hogy a fák *furulyálnak*. Miért ne tennék? A hónak pillangószíne van, az van, ő koporsót ver ki aranyszögekkel, a hóra tűzvirágot hímez, a fű meg világít, mint a láng, ez mind természetes: ő szólt, a mágus, abszurd képsorán ott a művész hiteles és hitelesítő jegye. De a szerelem görcse nem az ő világa, nem is fogadjuk el megközelítési kísérleteit; egyetlenegyszer sikerül a testi szerelmet úgy ábrázolnia, hogy síkosan csillanó erejébe beleborzadunk, s bizonyos, hogy szándéktalan közlésével ragadt magával bennünket, maga a líra, a mester titkait annak szándéka ellenére is felfedő mágiája tette a csodát.

Van valami zavarbaejtően megható a lepkeként elfogott és rögzített nyári pillanat-képben, A SZÖKŐKÚT című versben, amelyben olyan takarékosan válogatott jelzőkkel ábrázolta a serdülés ébredő, de momentán teljesülhetetlen vágyát. Az a, b, c, b rím-képletű, hét négysoros versszakból álló, a szakaszok első két sorában kilenc, a harmadikban és negyedikben tizenegy szillabás, jambikus lejtésű költeményben saját élménye bukkan fel tudatában, emlékként, előttünk egy forró nyári nap tornáca, a mini-dráma ott játszódik le kettős hőmérséklet jelzésének metszőpontjában.

A SZÖKŐKÚT

*Egy képet látok mintha nézném
Félszeggel zöld üvegcserepen,
Borúlt emlék, egy nyári leckeóra.
Akkor tizenöt éves voltam éppen.*

*Hűvös, fehér tornácon ültünk
A kis fiú, az anyja és én,
Én a gyerekek bambán magyarázlam,
Az asszony babrált végtelen kötésén.*

*Kis kert és benne kis szökőkút,
S játszott a víz halk muzsikája,
A napsugár a falon léniázott
S aranyat mért az asszony éj-hajára.*

*Letette a kötését, bámúlt
A szökőkút felé merően,
Karcsún ragyogva nyúlt a víz a csöből
S eltört, szélgyöngyözött a levegőben.*

*Kísérte nagy, lassú szemével
Hogy száll, száll, száll a víz sugára,
Mind leloccsant a repedt medencébe,
S az üres égbe nézett ő utána.*

*Sírt-rítt a méteres sugárnak
Örök reménytelen zenéje,
Karszékén hátradólt a testes asszony,
Ásított, s látszott fogai fehérje.*

*Vörös rózsák kövér kebléből
Felénk lehellt langy édes pára,
Tolvaj vágygyal, szűz irtózáttal néztem
Az álmos á-val ásító mamára.*

Monoklija egy zöld üvegcserép, annak karimájában tér vissza a kép, a hajdani, maga is még kamasz házitanító órát tart, a színen hárman vannak, a tanítandó gyermek, a költő, aki oktatja, és a gyermek kézimunkázó, kövérkés édesanyja, ruhája mély kivágásában vörös rózsák. A melegben a levágott virág és az érett asszonyi test egyesült illattal párolog. A kis közösség úgy helyezkedik el, hogy bár a melegtől védettebb tornácon ülnek, a napsugár eléri az anya fekete haját, fel-felaránylik a gazdag sörény. Az asszony se a gyerekekkel, se a kamasszal nem törődik, alig látja őket, elálmosodott kötése felett, elpilledt, ásít egy nagyot, kivillannak a fogai. Unottan nézi a kert szegényes szökőkútját, amelynek felszökő kis sugára megpróbálja legyőzni a nyarat, felszökik, aztán visszaloccsan a medencébe, a pillanat egy töredéke megáll a víz ívének gyöngyein, aztán továbbmegy az idő.

Csönd van, a váratlanul nagy kiterjedésűvé vált Semmi perce ez, a rémült megvilágosodásé, a kis házitanító egyszer csak nőként kezdi érzékelni a neki is anyja lehetne asszonyt, aki ott van előtte megérintható távolságban, hátradólva a karosszékben, egy kicsit kövérebb, illatosabb, mint az ízlés szeretné, nem is elég finom, de akkora erővel tudja felébreszteni a házitanító bontakozó erotikus vágyait, hogy a kamasz beleborzong. Még nem volt dolga nővel, még minden titok, de a jelentkező vágnak karma van, sebez a felfedezés, hogy a test elfojtani vágyott, de elfojthatatlan kívánczósága hasztalan. Hogy az, azonnal jelzi a fallikus szimbólummá stilizált szökőkút feltörő, de alábukó vize. Három személy egyazon pillanatban egymás közvetlen közelében egy asztal mellett egy kis verandán háromfelét él és háromfelét gondol: a mama unatkozva teljesíti kötelességét, asszisztál a leckeórán, körötte a nyár, egy buta szökőkút és a rózsá-illatú forrás, a gyerek a leckére koncentrálna, de fiatal mestere nincs a helyzet magaslátán, unalmas és zavart, nem tudja lekötni a figyelmét, hogy is tudná, mikor lángot vet alatta a szék. Mindhármuk előtt a szituáció megoldhatatlan megoldásának jelképe, a szökőkút, ami kinek-kinek mást jelent. Az asszonynak voltaképpen semmit, kerti tárgy, otthona kelléke, a kisfiú számára a leckétől való szabadulás utáni lehetőség, majd kis hajót ereget a medencében, belelógatja a kezét, felfodrozza a miniatúr tengert, a tizenöt éves tanító organizmusában pedig megreppen a test kielégítésének igénye, azonnal fel se fogja, csak utóbb, freudi, korai viharjelzése csak évtizedek múltán válik világossá. Ott és akkor még nem eszmél rá, mi az, ami vonzza és irritálja, később érti meg, mikor már a művész agyával fejti meg, mi az, ami ébredő tudatát érintette, akkor már tudja, a kamasz házitanítónak üzent a férfikor, naivul tette, együgyű színpadon, de a jelzés célba talált. Ez az egyetlen Szép Ernő-vers, amely elsődlegesen, modorosság és pózok nélkül hitelesen erotikus és ugyanakkor, mint cseppben a tenger, önmaga rögzítette egykori portréján kívül benne van egy Maupassant-novella kísértete.

KÉK ÜVEGGÖMB

*Én leírom a papírra
 Hogy milyen szomorút láttam,
 Mert nincs kinek elmesélni
 Csak a szép fehér papírnak.
 Láttam egy kék üveggömböt
 Léc hegyében virágágyon
 Elhanyagolt kertecskében,
 Kibe mentemben benéztem.
 Csorba volt a kék üveggömb
 És homályos és poros volt.
 Én megálltam és elnéztem
 És gondoltam édes nyárra
 És gyöngye szép menyasszonyra
 Aki a kis kertbe sétált,
 S a kék gömb előtt megállott
 Mert magát meglátta benne
 Csupa kékben és aranyban
 Kicsibe, rézsút kinyúlva
 S tündökölve mint az álom
 S kezét szeme fölé tette
 S csudálkozott és mosolygott.*

A második tenger a cseppben egy házasság bukása. Huszonegy, éppen huszonegy rím nélküli, a négyes trocheust és az ősi nyolcast elegyítő sorból áll, mintha egy idillien iszonyú, iszonyúan idilli kártyacsata folyt volna le közben az élettel. A költemény egyszerűre bizonyíték asszociációs reagálóképessége briliáns voltára s fantáziájának irányára, ugyanekkor munkamódszerének mintegy iskolapéldája is; ugyanezzel a megoldássaléleti végig velünk majd az üdvtörténet egy szakaszát a Jézus keresztyéről írt vers kapcsán, vagy fejt meg anélkül, hogy akár célozna is rá, egyszerűen azzal az odavetett határozószóval, hogy a sivár bérház egyik lakásában a házmestertől való félelmében vidéki énekét *suttogva* leheli a cselédlány, a kis cseléd múltját, jelenét, jövőjét, sőt saját elkerülhetetlen halálának közelgő tényét is egy margitszigeti, unott pillantás nyomán. Ül a szigeten, körötte fekete madár, piros tulipán, két kaszáló paraszt, felsípoló hajó és elkarikázó hintó; a golyóként guruló képek közé beleszív a rémület szele: már tudja, közelít a halál, és az idő hullámai őt hörpölik be, nem a mindig megújuló, mindig más-más formában jelentkező életet.

A költemény voltaképpen egy házasság története, amely polgári tragédiába fordul. Ahogy a Krisztus-versből kikövetkeztethető volt, hogy az impulzus a költő tudatát haldatában, járás közben érte, itt is dinamikus a háttér: Szép Ernő ballag egy utcán, s jártában bepillant egy lakatlannak látszó, elhanyagolt ház kertjébe a léckerítésen át, ahol észrevesz egy virágkarót, rajta csorba üveggömb; kék, de homályos és poros már a megcsorbult kerti dísz. Ha nem homályos, nem poros, nem csorba, ha a kert ápolt és azt a hatást kelti, élet folyik benne, nem indul el az asszociációs lánc, de így, akár az ütés, éri a tudatát a kényszer, hogy rekonstruálja egy nem csorbaságra alkotott kék üveggömb környezetének és tulajdonosainak történetét. A folyamat felejthetetlen: a

költő látja, amit nem láthatott, tanúja annak, aminek nem lehetett, megint kiemel egy cseppből egy tengert, és dimenziót ad a határtalannak. Ábrázolásában a poros gömb régi fényében és csorbulatlanul díszíti a karót, a kert teljes pompában virul, csupa illat, virág, és nem is üres, benne jövődő lakója, az ifjú menyasszony, aki rövidesen itt fog élni, a kert úrnője lesz, ott áll a karó, az üveggömb előtt, belenéz, és a makulátlan üvegfelszín a gömb hajlásának törvénye szerint önmaga rézsút hajló figurájával szembeüti: a menyasszony friss boldogságában belenéz saját jövőjébe, amely abban a percben csupa kék, csupa arany, csupa tündöklés. Szép Ernő nagy költő: ha csak a barokk csillogást, a rokokó színeket és a biedermeier kellékjelleget hagyja meg, még nem következtetne összeomlásra az olvasó, ám az optika rákiált, vigyázat, a gömbön mutatkozó alak természetellenesen nyúlt, nem azonos reális önmagával, a jelenség hirtelen fenyegető eseménysorozat lepergésének lehetőségét ígéri, a torz formájú figuráról már érezni, idők folyamán a ház és a kert is hozzá torzul, a gömb is megcsorbul, beszennyeződik, a házasság tönkremegy, a csepp paradicsomban, amelyben a menyasszony egykor mosolygott, és boldog csodálkozásában összecsapta a kezét, megecsetedik az idill, a lakók elválnak, a ház elárul. Ami a valamikorra emlékeztet, arra az időre, mikor még minden ép volt és csillogott, nincs más tanú a csorbává vált életben, csak egy poros üveggömb a karón.

Huszoney sor, egy futó pillantás egy kertbe, és egy szerelem, jegyesség, félresikerült, felbomlott házasság története, rekviem egy ép üveggömbért, a szerelemért, a reményért, a tovatűnt harmóniáért, egy fiatal lány mosolyáért, amely nem tér vissza soha többé, mert csorba üveggömböt nem varázsol éppé soha többé senki. Az elnyúló, még boldog és mit sem gyanító figurát mutató optikai kép és az ezúttal nem mögöttes, egyenes vonalvezetéssel dolgozó ábrázolás egyszerűen elfelejthetetlen. Szép Ernő megint csak végigvitt egy csodát, folyamatában rögzítette az általa meg sem élt időt, a menyasszony alakja messze túlmutat saját hajdani mosolygó önmagán.

(Szabó Magda a verseket az EMLÉK [1917] című kötetből idézi; Szép Ernő az ÖSSZEKÖLTÖTT MŰVEK-ben [1938] több helyütt változtatott a szövegen.)

Miklós Tamás

HULLÁMOK LÁGY TÁNCA

Írói, gondolkodói életművet elemezve, természetesen azt próbáljuk megmagyarázni, hogyan lehetséges, hogy a szöveg még szól, mi az, ami számunkra, éppen olvasói számára eleven kihívás. Nagy és komplex életműveknek idővel más-más lapjai elevenednek meg vagy válnak pillanatnyilag észrevétlenné. Változnak bennünk az életmű lehetséges hangsúlyai, s klasszikusnak azon rejtelmes életműveket tartjuk, melyeknek idők múltán is nyugtalanítanak bizonyos sorai.

Évekkel ezelőtt, József Attila szigorú következetességgel kiépített metafizikáját re-